

Úprava styku obou rodičů s dítětem, spory mezi rodiči při jeho uskutečňování

1. Jaké jsou důsledky narušení vztahů dítěte k jednomu z rodičů?

Často se lze setkat s případy, kdy se jako s jedním z následků rozpadu vztahu mezi rodiči jeden z nich nebo osoba, jíž bylo dítě svěřeno do péče, pokouší s dítětem manipulovat s cílem odtrhnout dítě od druhého rodiče. V některých případech, kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče nebo svěřeno do péče třetí osobě, se takové jednání vyskytuje ve snaze odtrhnout dítě dokonce od obou rodičů. K manipulaci dochází někdy i ze strany rodiče, který nemá dítě svěřeno do péče, a to např. v době styku dítěte s tímto rodičem, při nevrácení dítěte do péče (viz níže) apod.

Zákonná úprava sice obsahuje nástroje, jak se lze poměrně účinně takovému jednání bránit, rovněž stanoví rodičům povinnost zdržet se všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje, přesto je však třeba apelovat na oba rodiče, aby se vytváření negativního postoje dítěte vůči druhému rodiči vyhnuli, neboť takové jednání závažným způsobem trvale narušuje zdárný vývoj dítěte a zpravidla se obrátí i proti rodiči či osobě, která manipulaci prováděla. Tento poměrně častý závažný stav se vyvíjí po dlouhou dobu ve skryté podobě, a je proto převážně podceňován.

2. Kdo má právo stýkat se s dítětem?

Právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí. Nejčastěji se tak jedná o styk s prarodiči či ostatními příbuznými dítěte, ale může to být například i styk s bývalým partnerem rodiče, vytvořilo-li si na něj dítě citovou vazbu.

3. Jak tedy postupovat, když jeden rodič brání druhému rodiči, případně jiným oprávněným osobám, ve styku s dítětem?

Nedošlo-li k jiné soudní úpravě, musí rodiče, všechny instituce i občané vycházet z platné právní úpravy, podle níž mají oba rodiče zásadně stejnou rodičovskou odpovědnost, tedy stejná práva i povinnosti. Vždy je třeba, aby se oba rodiče v zájmu dítěte oprostili od osobních averzí, a pokud možno co nejdříve dohodli úpravu styku, resp. uzavřeli dohodu o co nejčastějším a pravidelném kontaktu dítěte s rodičem, s nímž nežije ve společné domácnosti, či s jinou oprávněnou osobou.

Nedojde-li k dohodě, nebo pokud není dohoda dodržována, je třeba bezodkladně podat návrh soudu, aby rozsah styku určil on. Při úpravě styku soud vychází z toho, že dítě, které je v péči jen jednoho z rodičů, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, jenž je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk v zájmu dítěte omezí nebo zakáže. Soud také může určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít,¹ jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit (např. partner rodiče). Výkon práva rodičů udržovat osobní styk s dítětem nemohou rodiče svěřit jiné osobě.

Soud může v odůvodněných případech rozhodnout i o tzv. nepřímém styku, čímž se rozumí styk prostřednictvím výpočetní techniky (elektronickou poštou, prostřednictvím sociálních sítí - facebook, internetovou komunikací - skype nebo telefonicky). K takovému kroku soud přistoupí zejména v případech, kdy není možný osobní styk, například pro dlouhodobou nemoc, velkou geografickou vzdálenost či pro výkon trestu odnětí svobody.

I po svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů soudem mají rodičovskou odpovědnost rodiče oba. Rodič, který nemá dítě ve své péči, je omezen pouze v tom, že má k výchovnému vlivu na dítě stanovenou kratší dobu, tj. dobu styku. Má však i nadále právo požadovat po rodiči, který má dítě svěřeno do péče, výchovnou součinnost, tj. zejména informovat se na jeho zdravotní stav, školní

¹ Určí-li soud místo styku, jedná se v praxi nejčastěji o tzv. asistovaný styk - styk na půdě specializovaného centra či styk za účasti psychologa nebo pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

prospěch i chování mimo školu, sledovat jeho řádnou výchovu, spolurozhodovat o budoucím povolání dítěte apod. Přitom platí, že rodiče jsou povinni si vzájemně sdělit vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů (tzv. informační povinnost). Rodič, který má dítě ve své péči, je povinen dítě na styk řádně připravit, styk řádně umožnit a v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat.

4. Jak může pomoci orgán sociálně-právní ochrany dětí?

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD dříve OPD) sice nemá žádnou nařizovací pravomoc, pokud jde o vzájemné vztahy rodičů, řešení sporů mezi nimi apod., a stejně tak není v jeho moci zajistit vymahatelnost rodičovských práv jednoho z rodičů. Může však rodiči, který nerespektuje práva dítěte nebo druhého rodiče (např. na péči, na pravidelný styk), domluvit, poučit ho o právní úpravě a následcích jeho chování.

Pokud ve věci již nerozhodl soud, mohou rodiče kdykoliv sami mezi sebou nebo na příslušném OSPOD uzavřít dohodu o úpravě styku s dítětem (viz výše), která má tu výhodu, že ji se souhlasem obou stran lze kdykoliv doplnit, změnit, rozšířit, přizpůsobit potřebám dítěte. Nerespektuje-li rodič takto uzavřenou dohodu, může být takové jednání soudem chápáno jako projev neschopnosti respektovat práva jiných (dítěte, druhého rodiče), a v konečném důsledku i jako projev výchovné nezpůsobilosti. Při uzavírání takovéto dohody poskytuje orgán sociálně-právní ochrany dětí rodičům součinnost.

Nedohodnou-li se rodiče na věcech souvisejících s péčí o dítě, je k rozhodnutí v této věci oprávněn pouze soud. OSPOD pak může napomoci vyřešení problémů v rodině svojí sociální prací a v procesním postavení kolizního opatrovníka předáním svých poznatků o chování rodičů soudu.

OSPOD dále může zahájit z vlastního podnětu nebo z podnětu jiné osoby (většinou rodiče) správní řízení a rozhodnout o uložení výchovného opatření podle ustanovení § 13 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.² Pokud správní orgán neshledá důvody k zahájení správního řízení, uvědomí o tom žadatele v případě, že o to požádá současně s podáním podnětu, ve lhůtě 30 dnů (obdobná výchovná opatření může uložit i soud podle ustanovení § 925 občanského zákoníku, neučinil-li tak OSPOD). OSPOD také může rodičům doporučit, aby využili odborné poradenské pomoci (např. podstoupili rodinnou terapii) k překonání problémů rodiny, může jim doporučit spolupráci např. s mediátorem. Jestliže rodiče této možnosti nevyužijí a nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, může jim OSPOD správním rozhodnutím uložit povinnost, aby odborné poradenské pomoci využili, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem.

5. Jak může do vzájemných rodinných vztahů zasáhnout soud?

Za účelem ochrany zájmu dítěte soud v řízení o péči o nezletilé vede rodiče k nalezení smírného řešení. Soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii nebo jim nařídí setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.

Dohodnou-li se rodiče na formě péče o dítě pro dobu po rozvodu a na výživném dítěte, schválí soud tuto dohodu rodičů, je-li v souladu se zájmem dítěte.

Nedohodnou-li se rodiče o způsobu výkonu své rodičovské odpovědnosti, soud na základě návrhu jednoho z rodičů nebo na podnět OSPOD rozhodne o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů (příp. o střídavé či společné³ péči), druhému stanoví povinnost platit výživné.⁴ Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě i dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně

² Výchovnými opatřeními jsou napomenutí, stanovení dohledu nad dítětem, uložení omezení, uložení povinnosti využít odborné poradenské pomoci nebo povinnosti účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie.

³ Do společné péče lze dítě svěřit jen se souhlasem obou rodičů.

⁴ Prostřednictvím infoSoudu lze sledovat stav soudních jednání u všech soudů (www.justice.cz, záloha infoSoud). Po zadání příslušného jednacího čísla a příslušného soudu je k dispozici přehledná informace o tom, v jakém stadiu vývoje se případ nachází.

pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Zřetel je brán rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

Soud může dále schválit dohodu o styku nebo na návrh oprávněné osoby určit rozsah styku s dítětem (z vlastní iniciativy o styku nerozhoduje).

Plnění pravomocné, soudem schválené dohody je vynutitelné stejně jako plnění pravomocného soudního rozsudku či usnesení. Hrozí-li nenávratná újma z prodlení, zejména odcizení dítěte druhému z rodičů, může tento rodič požádat soud, aby rozhodl tzv. předběžným opatřením, u něhož ani případné odvolání nemá odkladný účinek.

6. Jak postupovat, nerespektuje-li rodič soudní rozhodnutí o péči o nezletilé dítě?

Pravomocné soudní rozhodnutí (soudem schválenou dohodu) jsou povinni respektovat oba rodiče. Brání-li rodič, který má dítě v péči, bezdůvodně trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě v péči.

Nerespektuje-li jeden z rodičů rozhodnutí soudu o péči o nezletilé dítě či o úpravě styku s ním, je možno:

- Spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, sdělovat sociální pracovníci každý neumožněný styk. OSPOD by i bez žádosti oprávněného rodiče měl poučit rodiče, v jehož péči dítě je, o jeho povinnosti dodržovat rozhodnutí soudu a následcích nerespektování soudního rozhodnutí. Rodič, kterému je bráněno ve styku s dítětem, má možnost podat obci návrh na uložení výchovného opatření (§ 13 zákona o sociálně-právní ochraně dětí).
- Podat soudu návrh na nařízení a provedení výkonu rozhodnutí, který lze podávat opakovaně vždy, když není styk realizován. Místně příslušným je soud, v jehož obvodu má dítě bydliště.
- Soud může v případě neplnění vykonatelného rozsudku nařídit výkon rozhodnutí uložením pokuty, kdy výše jednotlivé pokuty nesmí přesahovat 50.000,- Kč. Pokutu lze uložit i opětovně.
- Je-li to účelné, může soud tomu, kdo neplní dobrovolně vykonatelné rozhodnutí, nařídit setkání s odborníkem v oblasti pedopsychologie, rozhodnout o povinnosti vykonávat styk pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí či nařídit první setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin.
- Soud může stanovit plán navykacího režimu, je-li to v zájmu dítěte, tak aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s osobou oprávněnou ke styku s ním, a to například prostřednictvím stanovení místa styku dítěte s rodičem. Soud si zpravidla před stanovením plánu opatří odborné vyjádření o vhodnosti, obsahu, rozsahu a době trvání. Výkonem kontroly plnění plánu soud pověří vhodnou osobu nebo zařízení, neprovádí-li soud výkon kontroly přímo. Shledá-li soud porušení plánu některým z účastníků řízení, které má vliv na účel navykacího režimu, nebo dospěje-li k závěru, že navykací režim neplní svůj účel, plán zruší a přistoupí k níže uvedenému.
- Zůstane-li výše uvedený postup soudu bezvýsledný, nařídí soud výkon rozhodnutí odnětím dítěte proti tomu, u koho podle rozhodnutí nebo dohody nemá být, a jeho předání tomu, komu bylo podle rozhodnutí nebo dohody svěřeno nebo má být navráceno. Výkon rozhodnutí odnětím dítěte a jeho předání tomu, komu rozhodnutí nebo dohoda přiznávají právo na styk s dítětem po omezenou dobu, lze nařídit jen ve výjimečných případech.
- Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření podle § 13 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom nařídí dítěti nejdéle na 3 měsíce pobyt např. ve středisku výchovné péče nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či v zařízení poskytovatele zdravotních služeb.⁵ V souvislosti s řešením sporu rodičů o výchově dítěte může soud rozhodnout o pobytu dítěte v zařízení poskytovatele zdravotních služeb jen tehdy, vyžaduje-li to zdravotní stav dítěte a za splnění dalších podmínek uvedených v § 13a odst. 4

⁵ Byl vypracován přehled doporučených zařízení vhodných pro péči o děti - oběti rodičovského konfliktu (sdělení Ministerstva spravedlnosti ze dne 25. srpna 2008, čj. 258/2007-LO-SP/96), jenž je pouze vodítkem pro soudce a zárukou toho, že dítě nebude umístováno do zcela nevhodných prostředí. Pokud soud nezvolí prostředí ze seznamu, může zvolit jiné vhodné zařízení, které zajistí řádnou péči podle definice stanovené zákonem.

zákona o sociálně-právní ochraně dětí (je prokázáno, že existuje naléhavá potřeba umístění dítěte; nepostačuje využití jiných opatření k ochraně dítěte; soudem je předem omezena doba pobytu dítěte; současně je rodičům uložena povinnost využít odbornou poradenskou pomoc). Soud může dobu trvání takového opatření výjimečně prodloužit. Celková doba nepřetržitého trvání výchovného opatření nesmí přesáhnout 6 měsíců, přičemž se sčítá doba v různých zařízeních, kde je takové opatření realizováno (blíže viz §13a odst. 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí).

7. Jak postupovat, když rodič odmítá vrátit dítě rodiči, který má dítě svěřeno do péče?

- Při každém nevrácení dítěte je možno ihned podat k soudu návrh na výkon jeho rozhodnutí s příloženým pravomocným rozhodnutím o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů.
- Dále lze kontaktovat sociální pracovníci příslušného OSPOD, informovat ji o jednání druhého rodiče a požádat o provedení šetření v bydlíšti rodiče, který měl dítě vrátit, za účelem zjištění, zda je dítě v pořádku apod.
- Oprávněný rodič má právo si dítě kdykoliv převzít do své péče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nemá možnost dítě rodiči odebrat, tj. provést výkon rozhodnutí, k tomu je oprávněn pouze soud. Při únosu může zasáhnout Policie České republiky, kterou může přivolat oprávněný rodič také v případě fyzického útoku ze strany druhého rodiče. Dítě si však musí i v tomto případě převzít oprávněný.
- Pokud rodič, který u sebe protiprávně dítě ponechal, nezajišťuje jeho školní docházku, vzniká tímto jednáním podezření ze spáchání trestného činu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 trestního zákoníku, a i v tomto případě lze pochybovat o jeho výchovné způsobilosti. Lze zvážít také podání trestního oznámení státnímu zastupitelství nebo Policii České republiky pro podezření ze spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí.

8. Jak může být v těchto sporech nápomocen veřejný ochránce práv?

Veřejný ochránce práv nemůže řešit spor rodičů, ani posuzovat nebo měnit rozhodnutí soudu, neboť k tomu není kompetentní. Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, vymezuje jeho působnost tak, že působí k ochraně osob před protizákonným či jinak nesprávným jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v zákoně, ovšem pouze při výkonu státní správy. Nepřísluší mu tedy zasahovat do soukromoprávních či rodinněprávních vztahů ani do trestního řízení.

Má-li však některý z rodičů výhrady proti postupu orgánu sociálně-právní ochrany dětí, může se na veřejného ochránce práv obrátit s podnětem. Nejprve však je třeba, aby podal stížnost na konkrétní postup či na pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany vedoucímu příslušného úřadu, neboť úřad má mít možnost sám zjednat nápravu. Pokud k nápravě nedojde, veřejný ochránce práv se bude v případě zahájení šetření zabývat postupy, které orgán sociálně-právní ochrany dětí zvolil, a bude posuzovat, zda tento orgán, příp. odvolací orgán, jednal v souladu s právem a s principy dobré správy a zda nebyl ve věci nečinný. Pokud ochránce zjistí šetřením pochybení, navrhne a bude prosazovat přijetí opatření k nápravě zjištěných nedostatků.